

Steluța Pestrea-Suciu

Rumuński lekarz Alexandru Birkle – członek Międzynarodowej Komisji Lekarskiej dla zbadania grobów w Katyniu

(do druku podali Piotr Daszkiewicz i Norbert Kasparek,
tłumaczenie Piotr Daszkiewicz)

W Braşowie na spokojnej uliczce pnącej się na wzgórze Cytadeli w eleganckim domu należącym do notariusza Găvrusa przez dziesięć lat mieszkał lekarz sądowy Alexandru Birkle (1896–1987[?]). Los związał go ze śledztwem w sprawie tragicznego wydarzenia, zbrodni w lesie katyńskim. Aby lepiej zrozumieć te wydarzenia, przeprowadziłam w 2010 r. rozmowę z córką Aleksandra Birkle, Martą Rodicą Birkle, także lekarką, dzisiaj już niestety nieżyjącą.

Interesowałam się w szczególności okresami życia Alexandru Birkle’a związanymi z Braşowem, niektóre z nich zostały opisane w książce mojego autorstwa *Străzi, case, oameni din Braşov (Ulice, domy, ludzie Braşowa)* (éd. Foton, Braşov, 2011).

Oto kilka aspektów, ukazujących los osób, które nie zrobiły nic innego, jak tylko mówienie prawdy o zbrodniach przeciwko ludzkości.

Zawód lekarza był w rodzinie Birkle tradycją, przekazywaną z pokolenia na pokolenie. Pradziadek mojej rozmówczynie, także lekarz, przybył do Rumunii wraz z królem Karolem I i zapuścił tutaj korzenie. Nasza historia zna wiele podobnych przypadków.

W 1931 r. Alexandru Birkle objął w drodze konkursu stanowisko lekarza sądowego w Braşowie. Pełen poczucia humoru, doskonały zawodowiec, Alecu, jako go nazywano, miał w mieście wielu przyjaciół, którzy dali dowody przyjaźni w chwilach gdy nie było miejsca na półśrodki. Po czasie kariery w Braşowie został mianowany lekarzem sądowym przy sądzie w Ilfowie i pierwszym asystentem w Instytucie Medycyny Sądowej i Kryminalistyki w Bukareszcie. Jego żona Olimpia, również lekarka, praktykowała

w Otopeni. Ich córka, uczennica liceum w stolicy, przeniesiona z liceum Księżnej Heleny z Braszowa, z nostalgią wspominała przyjaciół i bliskich z tego miasta położonego u stóp góry Tâmpa.

Szybko nadeszły wydarzenia polityczne, które przybrały obrót mające tragiczne konsekwencje. Mówiący po niemiecku i po polsku, z racji na pochodzenie swoich rodziców, znający również angielski i francuski, dr Birkle, wysokiej klasy lekarz sądowy, w 1942 r. został wysłany, w charakterze reprezentanta Rumunii, do Międzynarodowej Komisji [Le-karskiej], badającej zbiorowe groby w Katyniu. W 1943 r. został opublikowany raport ujawniający prawdę: ponad 20 000 polskich jeńców zostało zamordowanych przez Sowie-tów w charakterystyczny dla NKWD sposób, a nie przez Niemców, jak twierdzili przed-stawiciele Moskwy. W skład międzynarodowej komisji wchodził przedstawiciele Belgii, Szwajcarii, Holandii, Danii i Węgier [a także Słowacji, Protektoratu Czech i Moraw, Chor-wacji, Finlandii i Włoch]. Końcowy raport wykazał, że ofiary zostały zamordowane między marcem i kwietniem 1940 r., kiedy Katyń i Smoleńsk były zajęte przez Armię Czerwoną.

W 1944 r. Rosjanie chcieli aresztować dr. Birkle'a, ponieważ wiedział zbyt wiele. W tym okresie mieszkał on w Bukareszcie na ulicy Upadku Bastylji. Jak opowiadała jego córka, z ogromnymi trudnościami przedarł się przez gruzy bombardowanej stolicy i dotarł na posterunek policji, gdzie chciał znaleźć schronienie i wsparcie. Wierzył, że jest znany i lubiany. Niestety, miejsce to nie gwarantowało bezpieczeństwa. Udało mu się dotrzeć do Braszowa. Bliscy przyjaciele pomagali mu i go chronili. Dr Dogaru ukrył go w sanatorium na ulicy Maior Cranța nr. 11. W pokoju obok był hospitalizowany, pod stałą policyjną eskortą, ciężko chory farmaceuta Cerghi Pop, członek P.N.T. (chrześcijańska demokracja). Miejsce stało się niebezpieczne dla dr. Birklego. Nocą przyjaciele przenieśli go i ukryli u rodziny inż. Ghiță Pop, na ulicy N. Iorga, niedaleko ulicy Maior Cranța. Tak to los łączył ludzi.

Wyjazd z kraju był jedyną szansą na przeżycie dla dr. Birklego. Jego córce udało się zdobyć fałszywy paszport i w 1946 r. na zawsze opuścił ojczyznę. W Szwajcarii pomógł mu jego stary przyjaciel, François Naville [reprezentnt Szwajcarii w Międzynarodowej Komisji]. Wkrótce potem zamieszkał w Argentynie, gdzie otworzył gabinet psychia-tryczny, a od 1952 r. zamieszkał w Stanach Zjednoczonych. Tegoż roku zeznawał przed komitetem amerykańskiego Kongresu, kierowanego przez Raya J. Maddena, mającego na celu wyjaśnienie mordu w Katyniu.

Dla jego żony Olimpiii¹ i córki Rodiki konsekwencje były dramatyczne. Po licznych przesłuchaniach i próbach zastraszania w 1952 r. zostały one zatrzymane, oddzielone od siebie i umieszczone w celach przypominających klatki. Zostały oskarżone o współ-

¹ Olimpia Birkle, ur. 2 września 1899 r. w Bukareszcie, lekarz. Została aresztowana 16 sierpnia 1952 r. i internowana przez 60 miesięcy pod zarzutem „zbrodni wojennej”. Odbywała karę w więzieniach Terytorialnego Centrum Bukaresztu, Pipera, Văcărești, Mislea, Jilava. Zwolniono ją 15 października 1954 r (informacje z rejestru karnego AANP Arhiva Administratiei Nationale a Penitenciarelor – Archiwa Narodowe Administracji Penitencjarnej).

udział w zbrodniach wojennych i udzielanie wsparcia przestępcy. W przypadku podobnych oskarżeń stosowano w konsekwencji surowe kary. Zakładano im opaski na oczy, ręce skuwano kajdankami, więźniarki przenoszono do innych więzień (Ghencea, Târgșor, Bragadiru). W Mislea były one zamknięte w „ściśle tajnych” celach.

W więzieniu spotkały się z Eleną Brătianu², Ecateriną Madgearu³, Eleną Zelea Codreanu⁴, Marią Antonescu⁵, żonami dawnych przywódców politycznych kraju. Z goryczą i drżącym głosem Rodica Marta wspominała brutalne traktowanie, przemoc i nienawiść, jakiej doświadczyły z matką. Ich jedyną winą było bycie żoną i córką dr. Birkle'a, który miał odwagę mówić prawdę o grobach odkrytych w Katyniu i okrucieństwach wobec ofiar.

Dr Rodica Birkle Marta chciała odnaleźć ojca, z którym utraciła kontakt. Korespondencyjnie poprosiła o pomoc matkę Aleksandrę – księżną Ileanę⁶, siostrę króla Rumunii Michała, która przebywała w klasztorze w Ameryce. Poszukiwania nie dostarczyły

² Elena Brătianu, ur. 1 lipca 1901 r. we Francji, gospodyni domowa. Została aresztowana 13 października 1951 r. i internowana na 24 miesiące, wyrok został podwyższony o kolejne 12 miesięcy. Wyrok odbywała w więzieniach w Popești Leordeni, Rahova, Pipera, Târgșor, Mislea, Jilava. Zwolniono ją 4 czerwca 1954 r. (informacje z rejestru karnego AANP).

³ Ecaterina Madgearu, ur. 30 czerwca 1895 r. w Bukareszcie, gospodyni domowa. Została aresztowana 16 sierpnia 1952 r. i internowana przez 60 miesięcy. Odbywała karę w więzieniach w Bukareszcie i Dumbrăveni. Zwolniono ją 1 lipca 1954 r. (informacje z rejestru karnego AANP).

⁴ Elena Zelea Codreanu/Praporgescu, ur. 2 grudnia 1902 r. w Dedulești, Brăila, gospodyni domowa, żona Corneliu Zele Codreanu. Została aresztowana w 1935 r. Po zamachu na męża 30 listopada 1938 r. uciekła do Niemiec. Do kraju wróciła we wrześniu 1940 r. Ponownie aresztowana w marcu 1945 r. i przetrzymywana w obozie Caracal przez 5 miesięcy, później aresztowana 14 maja 1950 r. Począwszy od 25 września 1951 r. przebywała w więzieniu administracyjnym przez 24 miesiące, wyrok został podwyższony o kolejne 12 miesięcy. Karę odbywała w więzieniach Târgșor, Mislea, Dumbrăveni, Jilava. Brak informacji o dacie zwolnienia, ale po wygaśnięciu wyroku została osadzona na obowiązkowym pobycie w Lătești. Ponownie wyszła za mąż za byłego więźnia Bebe Praporgescu. 12 września 1958 r. była ponownie aresztowana i internowana przez 60 miesięcy. Przeszła przez więzienia oddziału 0967 Constanța, Culmea, Jilava, Mislea, Botoșani, Arad, Oradea, została zwolniona 12 września 1963. Zob. C. Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, întemnițați, uciși. Dicționar C*, București 2002, s. 173 (rejstry karne AANP).

⁵ Maria Antonescu (1892–1964) – żona marszałka Iony Antonescu. Razem z nim została aresztowana 23 sierpnia 1944 r. i osadzona przez 20 miesięcy w moskiewskim więzieniu na Łubiance i Malmaison w Bukareszcie. W 1950 r. była aresztowana administracyjnie przez 24 miesiące, wyrok przedłużono później o kolejne 60 miesięcy. Tylko pierwszy okres zatrzymania w Mislea jest wymieniony w aktach rejestrów karnych. Wyrok miał wygasnąć 10 sierpnia 1958 r. 27 października 1954 r. została przejęta przez Securitate i przymusowo umieszczona pod nadzorem w Lătești w Bărăgan, gdzie przebywała do 18 sierpnia 1964 r., kiedy była hospitalizowana. Zmarła dwa miesiące później, 22 października. Zob. C. Ionițoiu, *Victimele terorii comuniste. Dicționar A, B...*, s. 70; R.P. Cârstea, Z. Ionescu, *Martiri argeșeni și musceleni. 1939–1989*, Pitești 2006, s. 64 (rejstry karne AANP).

⁶ Księżniczka Ileana z Rumunii, znana również jako Miss Ileana (1909–1991). Była najmłodszą córką króla Ferdynanda I i królowej Marii. Wyszła za mąż za arcyksięcia Antoniego Austrii, otrzymując tytuły arcyksiężnej Austrii i księżnej Habsburgów-Toskanii. W czasie reżimu Antonescu osiedliła się wraz z rodziną w Rumunii. Po abdykacji króla Michała została zmuszona do ponownego opuszczenia kraju, a jej majątek został skonfiskowany. Rozwiodła się z arcyksięciem Antonem, wyszła ponownie za mąż, ale też rozwiodła się z drugim mężem i wybrała drogę zakonną. Założyła prawosławny klasztor Przemienienia Pańskiego w Ellwood City w Pensylwanii i do śmierci pełniła w nim funkcję przeoryszy. Rumunię odwiedziła tylko raz, we wrześniu 1990 r. https://ro.wikipedia.org/wiki/Ileana,_Principes%C4%83_a_Rom%C3%A2niei (dostęp: 11.05.2022).

jednak żadnych dodatkowych informacji. Wciąż czytam odpowiedź matki Aleksandry⁷, napisany po rumuńsku, niezwykle dowód na to, że po tylu dziesięcioleciach księżniczka Ileana nie zapomniała języka swojego kraju:

Droga Pani Marto, Oczywiście bardzo dobrze pamiętam doktora Birkle. Ale straciłam wszelki kontakt z Argentyną. Wszyscy moi znajomi odeszli lub zginęli. Wyjechałam tam w 1950 roku. Mam koleżankę w Paryżu z synem w Argentynie, może ci pomoże (napisz na jej adres). Nie jest Rumunką, ale rozumie rumuński, w którym do niej piszę, ale odpowiada po francusku. Naprawdę mam nadzieję, że dowiesz się, co się stało, to takie smutne, że nie wiesz. Widzę, że wiele przeszłaś. Niech Bóg da nam lepsze dni. Żyjemy w bardzo burzliwych dniach, gdziekolwiek spojrzysz. Potrzebujemy wiary. Cierpliwość, aby móc się oprzeć. Życzę Ci wszystkiego najlepszego. Matka Aleksandra⁸.

Dla dzisiejszego społeczeństwa te tragiczne wydarzenia są sygnałem alarmu.

Fot. 1. Madame dr. Rodica Birkle Marta

Informacje o autorce: Steluța Suciu, urodzona 18 grudnia 1943 r., absolwentka Wydziału Filologicznego w Bukareszcie, nauczycielka języka rumuńskiego w Brașowie. Publikowała artykuły z zakresu metodologii historii w czasopismach specjalistycznych oraz w lokalnych, codziennych prasowych przeglądach książek i teatru. Ponadto przeprowadziła liczne wywiady z wybitnymi osobistościami życia literackiego i artystycznego w kraju i za granicą. Autorka, koordynator lub współpracownik wydawnictw książek o lokalnej historii literatury i osobowościach Brașowa. Jest współpracownikiem magazynu „Astra” w latach 2007–2009 i od 2012 r.

⁷ Odręcznie napisany list datowany był na 13 sierpnia 1990 r., a jego kopię dr Rodica Birkle Marta przekazała autorom.

⁸ S. Pestrea-Suciu, *Elite ale Brașovului și arhivele lor de familie*, vol. 2, Brașov 2021.

Matricola 20170 Unitatea C.I.A.

Numele BIRKLE Prenumele OLIMPIA

Porecla _____

Născut în anul 1909 luna Sept. ziua 5 în

Comuna Buc. Raionul _____ Regiunea București

Fiul lui Gustav H și al Norma domiciliat în

Comuna Buc. Buf. Ana J. Matei Nr. 17 Raionul _____ Regiunea București

Ocupația la data arestării: Medic

Ocupația în trecut: idem

Studii: Facult. de Medic.

Starea materială la data arestării: NL

Starea materială în trecut: NL

Starea civilă Cetățean român Originea socială Mic-Burghez

Apartenența politică la data arestării: NL în trecut NL

Nr. Deciziei sau Procesul-Verbal de Internare	Nr. Adresei și Autoritatea care l-a depus	Motivul Internării	Durata Internării
<u>PN Nr. 17</u>			<u>polici.</u>
<u>ST 950</u>			

Internarea începe la: 16-8-95 Expiră la: 16-8-97

Majorări (reduceri): _____

Esiri provizorii: _____

Reprimiri: _____

Esiri definitive: 19 Ianuarie 1954 Grațiată Sent. Înalte

EMPLACEMENTIARUL plava Nr. dosarului personal 346
Anul 1952 luna septembrie ziua 27

Sec.

FIȘA MATRICOLĂ PENALĂ

1. Numele BIRICHE-BOTEZ Prenumele RODICA

2. Porecla _____

3. Născut în anul 1906 luna Mai ziua 10 în Comuna BUC

4. Raionul _____ Regiunea BUC

5. Fiul lui ALEXANDRU și al OLIVIA

6. Domiciliat în Comuna BUC. Str. BL. OVA. MATEI Nr. 57

7. Raionul _____ Regiunea BUC.

8. Ocupaținea la data arestării DOCTOR în trecut STUDENTA

9. Ocupația în prezent DOCTOR în trecut STUDENT. MEDICINA

10. Ocupația părinților în prezent FĂRĂ AVERE în trecut FĂRĂ AVERE

11. Ocupația părinților în prezent FĂRĂ AVERE în trecut FĂRĂ AVERE

12. Ocupația părinților în prezent FĂRĂ AVERE în trecut FĂRĂ AVERE

13. Ocupația părinților în prezent FĂRĂ AVERE în trecut FĂRĂ AVERE

14. Originea socială BURGHEZ Studii FACULTATEA MEDICINA

15. Cetățenia ROMÂNĂ (dacă este cetățean străin se va menționa dacă posedă pașaport)

16. Starea civilă CĂSĂTORITĂ numele soțului SEK BOTEZ copii 1

17. Serviciul militar: cîg. _____ gradul _____ unitatea căreia aparține _____

18. Apartenența politică a deținutului EL la data arestării APOLITIC în trecut APOLITIC

19. Starea sănătății (Ce defecte fizice și psihice are) _____

SEMNALMENTE: Talia 168 m. fruntea MICA nasul MIC gura MIC bărbia MICA
fața MIC ochii CAPRIU părul NEGRU sprâncenele NEGRE barba _____
urechile MIC mustața _____ semne particulare NIL

SITUAȚIA JURIDICĂ:

a) Antecedentele penale _____
Dacă este infractor din obicei _____

b) Prezent, de la data de _____ de către _____ cu mandatul de arestare
Nr. 105 pentru fapt _____ art. _____
Descrierea pe scurt a faptului _____

Prin ordonanța definitivă Nr. _____ /1952 emisă de _____
rămăs sub stare de arest pînă la încheierea judecării

c) Internat, de către D.G.S. 5 prevăzut mandat _____ cu ord. Nr. 61/103/1952
internat cu _____ N-rele _____
Se mai menține ca _____

Esiri provizorii 15/1/52, Red. Pec. Buc.

Reprimiri din esiri provizorii _____

Pedepse disciplinare _____

Purtarea _____ Cum a muncit _____

Esiri definitive _____

PENITENCIARUL *Jilava* Nr. dosarului personal *2178/58*
Anul *1954* luna *August* ziua *2*

BIKLE FIȘA MATRICOLĂ PENALĂ OLIMPIA

1. Numele *CALPIEȘA* Prenumele *BIRKLE*

2. Născut în anul *1921* luna *SEPT* ziua *2* în Comuna *BUC*

3. Fiica lui *SUSTAV* și al *NARMA*

4. Domiciliat în Comuna *BUC* Str. *ANA IPĂȘESCU 22*

5. Ocupația la data arestării și locul de muncă *MEDICĂ*

6. Ocupația în trecut *IDEM*

7. Avera deținută la data arestării *E. APERE* în trecut *IDEM*

8. Ocupația soțului în prezent *DISPARUT* în trecut *MEDIC*

9. Avera soțului în prezent *DISPARUT* în trecut *CONFESCAT*

10. Ocupația părinților în prezent *DECEDAȚI* în trecut *E. APERE*

11. Avera părinților în prezent *LA CASA* în trecut *E. APERE*

12. Originea socială *MIC BURGHEZ* Studii *FAC. DE MEDICINA*

13. Cotaștenia *ROMÂNIA* (dacă este cetățean străin se va menționa dacă posedă pasaport)

14. Starea civilă *CĂSĂTORIT* numele soțului *ALEXANDRU BIRKLE* copii *1*

15. Serviciul militar: etg. _____ gradul _____ unitatea căreia aparține _____

16. Apartenența politică a deținutului la data arestării *APOLITIC* în trecut *IDEM*

17. Starea sănătății (Ce defecte fizice și psihice are) _____

SEMNALMENTE: Talia *1,60* lb. frunții *100* nasul *mic* gura *mică* bărbia *crăbă*
fața *limbă* ochii *cașcați* părul *curt* sprâncenele *subțiri* bărbia
urechile *micș* mustața _____ semne particulare *92318*

SITUAȚIA JURIDICĂ:

a) Antecedente penale
Dacă este infractor din obicei _____

b) Prevenit, după data de *2-VIII-1954* către *POLI. SUC. P.P.R.* cu mandatul de arestare
Nr. *340* / *1954* pentru fapt *COMUNICARE DE NOȚIUNI* art. _____
Descrierea pe scurt a faptului _____
Prin ordonanța definitivă Nr. _____ / *195* emisă de _____
rămăs sub stare de arest până la terminarea judecării.

c) Internat, de către _____ cu Ord. Nr. _____
Se mai menține ea preventiv internat _____ cu mandat _____ N-rele _____

Închiriere provizorie _____
Reprimiri din închiriere provizorie _____
Pedepse disciplinare _____
Purtarea _____ Cum a muncit _____
Ieșiri definitive *15.06.587 2000 100.1372.5794. S. Suciu, Ștefan, Ștefan, Ștefan*

Bibliografia

Opracowania

Ionițoiu C., *Victimele terorii comuniste. Arestați, torturați, înțemnițați, uciși. Dicționar A, B, C*, București 2002.

Cârstea R.P., Ionescu Z., *Martiri argeșeni și musceleni. 1939–1989*, Pitești 2006.

S. Pestrea-Suciu S., *Elite ale Brașovului și arhivele lor de familie*, vol. 2, Brașov 2021.

Romanian forensic doctor Alexandru Birkle – member of the International Medical Commission Investigating the Katyn Massacre (prepared for print by Piotr Daszkiewicz and Norbert Kasparek, translated by Piotr Daszkiewicz)

Summary: This article presents some unknown moments from the biography of the forensic doctor Alexandru Birkle, a member of the International Medical Commission on behalf of Romania, which investigated the Katyn massacre perpetrated by the Soviets. The information provided by his daughter, Dr. Rodica Birkle Marta, concerns the period when the Birkle family lived in Brasov, where the forensic doctor practiced, the friendships with the personalities of the city that sheltered him, when he was per-

secuted by the Soviets for the truths he told. On the other hand, it mentions the period of suffering in the communist prison, when the mother and daughter were imprisoned after Dr. Alexandru Birkle had escaped abroad, having the opportunity to testify before the US Congress.

Keywords: Brasov, Birkle Alexandru, Katyn, American Congress, Mother Alexandra

Der rumänische Arzt Alexandru Birkle – Mitglied der Internationalen Medizinischen Kommission zur Untersuchung der Gräber von Katyn (vorgelegt von Piotr Daszkiewicz und Norbert Kasperek, Übersetzung von Piotr Daszkiewicz)

Zusammenfassung: Dieser Artikel stellt unbekannte Teile der Biografie von Alexandru Birkle vor, einem Gerichtsmediziner und rumänischen Mitglied der Internationalen Kommission zur Untersuchung des von den Sowjets begangenen Massakers von Katyn. Die von seiner Tochter, Dr. Rodica Birkle Marta, zur Verfügung gestellten Informationen beziehen sich auf die Zeit, in der die Familie Birkle in Brasov lebte, wo Alexandru Birkle als Gerichtsmediziner praktizierte und sich mit Persönlichkeiten der Stadt anfreundete, die ihn in Schutz nahm, als er von den Sowjets wegen der Bekanntgabe der Wahrheit über das Verbrechen von Katyn verfolgt wurde. In dem Dokument wird auch die Leidenszeit der Frau und der Tochter des Arztes erwähnt, die ins Gefängnis geworfen wurden, nachdem er ins Ausland geflohen war und vor dem amerikanischen Kongress über Katyn ausgesagt hatte.

Schlüsselwörter: Brasov, Katyn, Amerikanischer Kongress, Mutter Alexandra

Rumuński lekarz Alexandru Birkle – członek Międzynarodowej Komisji Lekarskiej dla zbadania grobów w Katyniu (do druku podali Piotr Daszkiewicz i Norbert Kasperek, tłumaczenie Piotr Daszkiewicz)

Streszczenie: W artykule przedstawiono nieznanne fragmenty biografii Alexandru Birkle'a, lekarza medycyny sądowej, rumuńskiego członka Międzynarodowej Komisji Lekarskiej badającej zbrodnię katyńską dokonaną przez Sowieców. Informacje przekazane przez jego córkę, dr Rodicę Birkle Marta, dotyczą okresu, kiedy rodzina Birkle mieszkała w Braszowie, gdzie Alexandru Birkle wykonywał swoją praktykę jako lekarz medycyny sądowej, przyjaźnił się z osobistościami miasta, a także okresu, kiedy był ścigany przez Sowieców za głoszenie prawdy o zbrodni katyńskiej. W dokumencie wspomniany został również okres cierpień żony i córki doktora, które po jego ucieczce za granicę i złożeniu zeznań na temat Katynia w amerykańskim Kongresie zostały wtrącone do więzienia.

Słowa kluczowe: Braszów, Katyń, Kongres Amerykański, Matka Aleksandra